

שחור על גבי לבן

עליהם קיימים גם אוספים פרטיים לא מעטים, אך איש לא יכול להסביר היות תשובה מוסמכת ובדיקה לשאלת: כמה כתביות,כמה שפות ובעלי מקומות הוציאו לאור יהודים בשלישיות התשנים שעברו מאי "הקרואניטים" הראשונים ב�מසטרדם. האומדנים אומרים אלף רבעים של כתביות עשרות שפות, אך אין מחקר מדויק ומוטמן שישיב על כן. אין אפילו ריכוך מעודכן של הפקאי של הביבליוגרפיות והאוספים הциורתיים והפרטיים, שוחלום גדלו והתעשרו במיליות השגנום ותולקן ושחק ונכח.

הביבליוגרפיה מונח-מנדל פרובסט פורסם בשנת 1923 ב"לוח אהיאספ" ואחר-כך בשנת 1925 ב"קრית ספר" בירושלים סטאטיסטיקה על העותנות היהודית על ארצותיה ולשונותיה מראשת קיומה ועד לשנת 1920. כבר אז הגיע לכמעט 4000 עותונים, ובמהם מבון גם אלה שהופיעו פעמי' אחת בלבד. אגב, פרובסט רושם בסטאטיסטיקה שליל, שהעתון היהודי הראשון יצא בא' 1667 ולא מכובל הוות על חוקרם ב-1687 (ה"קרואניטים" שהוצעו לעיל). מכל מקום, אם עד 1920 היו כ-4000 עותונים, יש להניח שעד מלחמות-העולם השנייה מספור לפחות הוכפל, ומما נושאו עליהם מבון מאות ורבות מכל סוגים משתני עברו האוקיינוס.

לכשינטנס חלומו, ובמסגרת התוכנית ללימוד עותנות יוקם באנוניברסיטת תל-אביב מבון לחקר תולדות העותנות היהודית ופקומה בגוּפָם, היה ייעודו של זה לנסות למצוא תשובה לשאלות אלה ולקבע פורסם" מכל היבשות. ודאי גם יעשה לחקר מקומות והשענות של היהודים במ"לות, בעריכה ובפובליציטיקה של עותונים לא-יהודים – מפוליציך ועד אולשטיין, מוציאר ועד אונגן אירזון קיש וסולצברג, מהייןיך הינה ועד וולטר ליפמן, מעמנואל נח ועד אונגן אירזון קיש וכי"ב.

לשם כן ידרשו שנים רבות מאוד ואמצאים כבירים. אך שם שכמה מקומות נעשו התחלות בכךון זה, התחלנו גם אנו בצעדים ראשוניים.

חוּבָרָת ז, שקרה לנו לה "קשור", היא מעין אבטיפוס לככתב-עת שאנו מקווים להוציאו במודיעים קבועים, במידת האפשר. כתוב העת יביא פרשיות מן התהום הזה שקרה לנו "שחור על-ידי לבן". תחילתה יעשה הדבר לא זיקה למתחזה מחקרות כלשהי, ואולי ברכבות הימים, למשיקום המכון על תלו ותישעה בו עבדה סידרה בפיקוחה של ועדת אקדמית מוסמכת, נשנה בהתאם את המגמה של כתוב העת. ובינתיים נאטו וונקלט את כל אשר ניחן, בהשינו את ההיסטוריה והעכשווי זה לזה, ובשווינו את פרקיה החקר המזומצמים מטעם הדברים באקטואליה, בספרות על אישים ומעשים שתתרמו לתකשות היהודית הכתובה, ואך בעלות הבבויות המתיוזדות המעשיות את העותנות היהודית העכשווית, כאן בארץ ובכל מקום שעיתונים יהודים עדין מופיעים בו, תהא שפטם אשר תאה.

זה המסר שלנו עם שיגור הגילון הראשון לדרכו, שאות הוצאותנו אפשרו מספר קרנות העומדות לרשותנו, כפי שגים אפשרו את עבודות התשותית הראשונית במכון בהקמתה, ובראש וראשו פירוטיה של קדרן איידן הלמור. כן אנו מודים لكمודה לעותנות על שם עוזיאל קROLICK על סיועה לפועלות המכון בהקמתה.

ראש התוכנית ללימוד עותנות

אין עמים ובם ישראל, שמושרת בהם וראת כבוד מה עומקה למלה הכתובת.

אולו נושאנו אנו אתנו מודשת זו כבר ממעמד הר-סיני, כאשר ראו אבות-אבותינו את משה, הסופר הראשון בישראל, כתוב את התורה ב"אש שחורה על-ידי אש לבנה". שחור על-ידי לבן" בעניין יהודאי, אין שגורת-אמירה או דימוי ספורתי". שחור על-ידי לבן" נוטף כפשטו ומשמעותו כעוודת, ממשהו שאין לעדרער עלי.

לא זו כמובן השיבה בה"א היהודית, ובזודאי שלא ה絲ה היהודית להיות עט-הספר גם עט-העתון, שהעובדות "שחור על-ידי לבן" אמורים להתפרנס בו. בראש וראשונה הינו לו "עמ' העתון" בזאות היחסוריה והגיאוגרפיה שלנו, וכמוון גם בזכות העבודה שמספר עוזי קרווא וכותבו אצלו יתנית לאוכלוסייה הכללית היה גבולה מאד בהשוואה לעמים אחרים.

העתונות היהודית יוצאה לאראשונה לפני שלוש-четים שנה באמסטרדם, ערש העותנות הכתובת, ככל להפצת מידע מסחרי ופוליטי, דבר ששיתר מארוד את מעמדם של היהודים באירופה ואת צורכיהם באותה עת. אך יתרעאלין כבר באשייתה הייתה העותנות היהודית אמצעי ליבוש הפלדיות היהודית.

מחלוקות לאחסנו מعلوم בין קהילות ישראל ובתוכן. אך כאשר באה עת צורה ליעקב – וכלל לא חשוב היכן ומאיו שיבה – זו הייתה העותנות היהודית בראש וראשונה, אשר משכה בפעמונן האזעקה, הן במשמעות המידע עצמו והן במשמעותה להקללה המאיימת.

במרוצת הזמן היה העתון היהודי דומה יותר ו יותר לעתון הכללי, הן במדוריו והן בהיקף המידע ובסוגיו. אך שלא כעתון של הגויים, מילא העתון היהודי גם פונקציה ברתית יהודית. הוא היה, במידה מסוימת, תחולף להוויה פוליטית שחרשה לעמנו.

כל שהפתחה העתון היהודי, וככל שהעשיר את תוכנו והרחב את התחומיים שעסוק בהם, כך נהיה להמוני היהודים בתפקידים גם למקור מידע על הוותם ועל חי היהודים בקהילות מרחוקות מארוד, משענתם לעת מצוקה ומורה-הנוכחים בענייני הכלחה. כך היה גם "אוניברסיטה עממית", שספקה תורה ודתע למילא היה יכול לירוכן בדרך אחרת, וכן גם הענק בידור לכל המשפחה.

בכל מקום שהגיעו אליו יהודים בנזודיהם על-פני יבשות ותבל, שם קם מיד כתוב-עת כלשהו: יומן, שבועון או ייחון, אם בשפת מרקום ועם באחת השפות היהודיות המדוברות. כך בקהילות הנזרקות והעשירות, וכך גם בקהילה הנידחת.

ושוכחות-היא, במרוצי משחר משלגים וגביגאות, הן בגליון והן במחתרות. למרבבה הצער, לא נעשה עד מה מחקר מעמיק וכול"ז "תחת גג אחד" בתחום מופלא זה של המורשת התרבותית-חברתית שלנו; חחת אף שפירושו מאות ספרדים בונו – בביבליוגרפיות, מונוגרפיות, קטלוגים ופרקיז-זכירנות.

כבר לפני כ-60 שנה ניסה משה טסקמן לקבע ב"פנקס" של יו"א בניו-יורק רשות מקורת להתולדות העותנות היהודית אמריקה בשלושים שנה בלבד (1800-1900), והגיע למאה ספרדים. אך הווא עצמו DAG ציון, שלא וזבל בלב שחרשיה חלקי, אלא שהוא שגניה, והוא כרוב לוודאי, אירע גם לנטישנות אחורית שיתקנו בבו הום את הטיעוויות. וכך, קרוב לוודאי, אירע גם לנטישנות אחורית של חוקרם וספריהם בתחום זה. אוספים עשירים ביותר, מהם שמחזקים בפורטים נדירים, קיימים בספרייה הלאומית בירושלים, בי"א בניו-יורק, במחלקה היהודית בארכוארד, ב"רוזנטלינה" באמסטרדם ובאוניברסיטאות וספריות רבות שמשני עברי האוקיינוס (כולל אוניברסיטת תל-אביב). נוסף